

رابطه مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزند با اضطراب مدرسه در دانش آموزان پسر مقطع متوسطه

فاطمه السادات محتشمی^۱، دکتر محمد مهدی شریعت باقری^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۶

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تعیین رابطه بین مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزند با اضطراب مدرسه در دانش آموزان پسر مقطع متوسطه انجام گرفت. جامعه آماری شامل تمامی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه اول منطقه ۱۵ شهر تهران در سال تحصیلی ۹۹-۹۸ بود که تعداد آنها برابر ۱۹۶۸ نفر بود. بر اساس جدول مورگان تعداد نمونه ۳۷۵ نفر تعیین گردید که با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای تصادفی انتخاب شدند. در این پژوهش سه پرسش‌نامه اضطراب مدرسه فیلیپس (۱۹۸۷)، مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (۱۹۹۰) و رابطه والد - فرزند فاین و همکاران (۱۹۸۳) مورد استفاده قرار گرفت. پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها از روش تحلیل رگرسیون چندمتغیری استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد نمره کل مهارت‌های اجتماعی بیشترین رابطه را به صورت معنادار، معکوس و قوی با اضطراب مدرسه دارد و در بین مؤلفه‌های آن نیز بیشترین همبستگی بین همدلی با اضطراب مدرسه به صورت معکوس و متوسط مشاهده گردید. همچنین در بین مؤلفه‌های ارتباط والد - فرزند، مؤلفه تعارض پدر - فرزند بیشترین رابطه و همبستگی را با اضطراب مدرسه به صورت مثبت و متوسط و بعد از آن ارتباط مطلوب مادر - فرزند رابطه معکوس و معناداری را با اضطراب مدرسه نشان می‌دهند. بر اساس نتایج تحلیل رگرسیون نیز بیشترین سهم پیش‌بینی اضطراب مدرسه، بر عهده نمره کل مهارت‌های اجتماعی می‌باشد. در نتیجه، می‌توان گفت که مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزند می‌توانند اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه را پیش‌بینی نمایند.

واژه‌های کلیدی: مهارت‌های اجتماعی، ارتباط والد - فرزند، اضطراب مدرسه، دانش آموزان

متوسطه

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
f.mohtashami@yahoo.com

۲- استادیار گروه روان‌شناسی بالینی - تربیتی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مقدمه

ترس و اضطراب، اجزای لاینفک دوران کودکی و نوجوانی محسوب می‌شوند و به روشنی بیانگر روند رشد طبیعی هستند. به ندرت اتفاق می‌افتد که در خلال فرایند نوجوانی، بحران‌های اضطراب مشاهده نشود. اضطراب به منزله بخشی از زندگی کودکان و نوجوانان، یکی از مؤلفه‌های ساختار شخصیت آن‌ها را تشکیل می‌دهد (کازم‌زاده و عباسی، ۱۳۹۵). در این میان، یکی از اضطراب‌هایی که معمولاً در دوران کودکی به خصوص دوران دبستان شروع می‌شود، ثبات می‌یابد و تا بزرگسالی تداوم می‌یابد و در صورت شدت باعث افت عملکرد می‌شود، اضطراب مدرسه است. این نوع از اضطراب، پریشانی روانی و بدنی را شامل می‌شود که در اثر ترسی مبهم و احساس نایمنی در دانش‌آموزان ایجاد می‌گردد و خود را به صورت امتناع و بی‌زاری از رفتن به مدرسه و انجام فعالیت‌های مرتبط با آن نشان می‌دهد. بنابراین می‌توان چنین اظهار نمود که اگرچه مقدار محدودی از اضطراب برای بشر ضروری است؛ اما چنانچه اضطراب مدرسه از حدی فراتر رود می‌تواند سازگاری روانی - اجتماعی دانش‌آموزان را مختل نموده و کارکرد بهینه آن‌ها را با مشکل مواجه سازد (امیر فرهنگی، ۱۳۹۰).

به طور کلی، منابع اضطراب مدرسه، می‌تواند متفاوت باشد، اما به طور معمول، زمانی که کودکان و نوجوانان سایر اختلالات رفتاری را دارند، اضطراب مدرسه را بیشتر تجربه خواهند کرد (هس^۱، ۲۰۱۴). همچنین، اضطراب مدرسه دو نوع اصلی دارد که شامل بعد اجتماعی (مانند فقدان اعتماد به نفس و ترس از ابراز وجود) و تحصیلی (مانند اضطراب امتحان) می‌شود. از چشم انداز تحولی، اضطراب مدرسه ناشی از اضطراب جدایی از والدین، خانه، خانواده و یا شرایطی است که فرد به آن دل‌بستگی دارد. در واقع، اضطراب مدرسه که در حین تحصیل روی می‌دهد (نوع تحصیلی آن)، مهم‌ترین نوع اضطراب در سنین نوجوانی است که با کاهش سلامت روان و افت تحصیلی همراه است (خادمی، علی اکبری و سلمان‌پور، ۱۳۹۷).

¹ Hess

علاوه بر این، از آنجاکه اضطراب مدرسه در رابطه با محیط اجتماعی اتفاق می افتد، یکی از عواملی که می تواند در کنترل آن مؤثر باشد، پرورش و رشد مهارت های اجتماعی در کودکان و نوجوانان است. از نظر ارجن^۱ (۲۰۱۶)، تشویق و ترغیب دانش آموزان به ویژه نوجوانان به ایجاد الگوهای رفتاری موفق، تقویت مهارت های اجتماعی، اجتناب از هرگونه رفتار تنبیهی و تحقیرآمیز و آموزش شیوه های صحیح غلبه بر ناملایمات زندگی از مهم ترین اقداماتی است که می توان در جهت افزایش اعتماد به نفس، کنترل خشم و اضطراب، افزایش تمایل به رقابت های سالم و پیشرفت تحصیلی انجام داد (نظری و حسین پور، ۱۳۹۶). در همین راستا، پژوهش ها نشان می دهند، کسب مهارت های اجتماعی مؤثر مانند توانایی همدلی، همکاری، ابراز وجود و غیره باعث می شود دانش آموزان به خوبی با محیط اجتماعی سازش کنند، در ارتباط با دیگران و قرار گرفتن در موقعیت های جدید کمتر مضطرب شوند، از موقعیت های تعارض آمیز کلامی و فیزیکی اجتناب کنند و پذیرش بیشتری از سوی همسالان و معلمان خود دریافت نمایند. از سویی دیگر، این مزایا می تواند به صورت مثبت باعث تقویت رفتارهای اجتماعی مناسب تر و بهبود مشکلات رفتاری شود (میلسون و گلانوویل^۲، ۲۰۱۵).

همچنین، یکی دیگر از عواملی که در باب علت شناسی و تداوم اضطراب مدرسه در سنین کودکی و نوجوانی مطرح شده است، ناتوانی والدین در مدیریت رفتار کودک و نوجوان و ارتباط والد - فرزندی نامناسب است. متخصصان معتقدند، اکثر مشکلات رفتاری کودکان و نوجوانان، منعکس کننده شرایط پیچیده بین فردی اعضای خانواده به ویژه والدین است. به عبارت دیگر، وجود مشکلات رفتاری در فرزندان، به منزله روابط معیوب اعضای خانواده با یکدیگر است و با روش های تربیتی نادرست و تعاملات معیوب آنان با فرزندان ارتباط تنگاتنگی دارد (ساظوریان، طهماسیان و احمدی، ۱۳۹۵). در همین خصوص، پژوهش ها نشان می دهند که هر چه رفتار و سیمای والدین در برخورد با فرزندانشان، گرم، صمیمی و تأییدکننده باشد و تصویر صحیحی از هویت فرزندانشان ارائه دهند، کودک از

¹ Erigena

² Milson & Glanville

عزت نفس، جرئت‌ورزی و شهامت بیشتری بهره‌مند خواهد شد و از قرار گرفتن در موقعیت‌های تازه و غیرقابل پیش‌بینی نمی‌هراسد. درمقابل؛ طرد، عدم محبت، بی‌تفاوتی والدین، عدم مشارکت آن‌ها در تکالیف و کارهای فرزندان، جدی نگرفتن فرزندان، انتقادپذیری مداوم، تحقیر، تمسخر، مقایسه، انتظار بیش از حد، بدرفتاری با فرزند و به طور کلی عدم وجود گرمای والدین (ارتباط محدود) و کنترل بیش از حد (عدم حمایت از رشد خودمختاری و استقلال در فرزند)، با عزت نفس پایین در فرزندان همراه خواهد بود که به تبع آن مشکلات رفتاری، عاطفی و خلقی فراوانی را مانند اضطراب، انزوا، افسردگی، پرخاشگری، بزهکاری و مانند این‌ها، به دنبال خواهد داشت (مোগونا^۱، ۲۰۱۴).

عسگری و جزایری (۱۳۹۷)، در یک پژوهش کیفی دریافته‌اند که ادغام نقش پدران و مادران همراه با تداوم حمایت مادران، ایجاد محیط رابطه‌مدار در خانواده و تأمین نیازهای رشدی فرزند از مهم‌ترین مسئولیت‌های مادران است. همچنین، الگوپذیری از مادر و موفقیت‌جویی می‌تواند بر بهبود وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان، کاهش اضطراب آموزشی و افزایش سلامت روان آن‌ها تأثیر مثبت داشته باشد.

جهانی و صوفی (۱۳۹۷)، در پژوهشی که بر روی دانش‌آموزان متوسطه اول انجام دادند، دریافته‌اند که بین بعدهای رفتار مناسب اجتماعی و اطمینان به خود با عملکرد تحصیلی مطلوب و اشتیاق نسبت به مدرسه، رابطه مثبت و معنادار و بین بعدهای رفتار نامناسب اجتماعی و تکانشی عمل کردن با عملکرد تحصیلی نامطلوب و ترس از مدرسه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد، اضطراب امتحان با عملکرد تحصیلی مطلوب رابطه منفی و معناداری دارد.

خادمی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی که بر روی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهرستان ارومیه انجام دادند، دریافته‌اند که افزایش مقبولیت اجتماعی که با بالابردن مهارت‌های اجتماعی حاصل می‌شود با کاهش ترس از ارزیابی منفی و عملکرد اجتماعی ضعیف رابطه دارد که همین امر باعث کاهش اضطراب مدرسه دانش‌آموزان می‌گردد.

^۱ Mogoneaa

همچنین نتایج نشان داد، تعارض با مادر، از عمده ترین عوامل ایجاد نگرش منفی دانش آموزان نسبت به مادرشان است که باعث افزایش اضطراب مدرسه در آنها می گردد.

عزیزی و آزاد یکتا (۱۳۹۶)، در پژوهش خود دریافتند که مؤلفه های مثبت ارتباط والد - فرزندی؛ یعنی احساسات عاطفی، تعیین هویت و ارتباطات صمیمانه با مادر، نقش مهمی در کاهش اضطراب دانش آموزان دارند و بالعکس، اضطراب زیاد دانش آموزان به میزان زیادی تحت تأثیر تعارض با پدر و مادر است.

عبداله زاده حسنکلو و مرادی (۱۳۹۵)، در پژوهش خود نشان دادند که آموزش مهارت های اجتماعی مانند آغاز کردن گفت و گو در مکالمات روزمره، گوش کردن فعال، ابراز احساسات مثبت و منفی، توانایی همدلی، درخواست کمک و تقاضا و نیز کمک کردن به دیگران، نه گفتن، معذرت خواهی از دیگران و پذیرفتن عذرخواهی آنان، خودکنترلی، مقابله با ناکامی و استرس و غیره، به طور مؤثری بر کاهش میزان اضطراب مدرسه دانش آموزان و افزایش خودپنداره مثبت آنها اثرگذار است.

حاجی آبادی و نیوشا (۱۳۹۴)، در پژوهش خود بر روی دانش آموزان متوسطه، دریافتند که مؤلفه های درون مدرسه ای (مانند جو مدرسه، محیط فیزیکی، مدیریت مدرسه، معلمان، مشاوران و همسالان) با اضطراب تحصیلی (مانند اضطراب امتحان، اضطراب مدرسه و اضطراب پیشرفت تحصیلی)، رابطه معناداری دارد و هر قدر مؤلفه های درون مدرسه ای از کیفیت بالاتری برخوردار باشند اضطراب تحصیلی کاهش می یابد. همچنین نتایج نشان داد، خودکارآمدی اجتماعی که با به کارگیری مهارت های اجتماعی و ارتباطی در روابط بین فردی همراه است، با اضطراب تحصیلی رابطه معکوس و معناداری دارد.

کریسپنز، گورت، اسچالت و دیکاسر^۱ (۲۰۱۹)، در پژوهشی نشان دادند که آموزش های کاهش استرس مبتنی بر ارزیابی های شناختی، با بالابردن خودکارآمدی تحصیلی، شایستگی، مهارت اجتماعی و عزت نفس، در کاهش اضطراب تحصیلی (اضطراب مدرسه و امتحان) و تعلق ورزی دانش آموزان تأثیر دارند.

^۱ Krispenz, Gort, Schultke & Dickauer

جوارینی، لمه و زانینی^۱ (۲۰۱۸)، در پژوهشی نشان دادند که مهارت‌های اجتماعی، همدلی، همکاری، جرئت ورزی و رویکرد عاطفی در روابط بین فردی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه منفی و معنادار دارد. همچنین نتایج نشان داد از بین مؤلفه‌های عوامل استرس‌زای ادراک شده درون مدرسه‌ای، سردرگمی نقش و هراس از مدرسه با پیشرفت تحصیلی رابطه منفی و معنادار دارد.

پلت، ویلیامز و گینسبرگ^۲ (۲۰۱۷)، در پژوهشی دریافتند که آسیب‌پذیری روانی و تنیدگی والدین و دو مؤلفه ارتباط والد - فرزندی یعنی؛ تعامل ناکارآمد والدین و سبک‌های فرزندپروری استبدادی و حمایت‌گری افراطی به عنوان میانجی در رابطه بین ادراک رویدادهای استرس‌زای زندگی و شدت اضطراب کودکان نقش دارند. همچنین نتایج نشان داد، درک والدین از حوادث استرس‌زای زندگی بر شدت اضطراب کودکان در برخورد با حوادث آسیب‌زا و موقعیت‌های جدید تأثیرگذار است.

لاوا، زهو، گائو، لیو و لائو^۳ (۲۰۱۶)، در پژوهشی نشان دادند که پیشرفت تحصیلی (کسب نتایج علمی مطلوب) با بهزیستی هیجانی کودکان رابطه مثبت و معنادار دارد. همچنین نتایج نشان داد، روابط مطلوب با والدین، نگرش‌های مثبت آنان به تحصیل و درگیری کارآمد آن‌ها با امور مدرسه فرزندان‌شان در رابطه بین پیشرفت تحصیلی با بهزیستی هیجانی کودکان، نقش میانجی دارد.

ویت، ویتینگتون و کرسول^۴ (۲۰۱۴)، در پژوهشی نشان دادند که ارتباط والد - فرزندی در بروز، کنترل، حفظ و تداوم اضطراب نوجوانان مؤثر است. به طوری که درک نوجوان توسط والدین و کنترل‌گری منطقی والدین با اضطراب نوجوانان رابطه منفی و معناداری نشان می‌دهد. همچنین نتایج نشان داد، سردی والدین (عدم وجود روابط گرم و صمیمی) نسبت به فرزندان، کنترل‌گری بیش از حد والدین و پرخاشگری پدر، بیشترین نقش را در تداوم و افزایش اضطراب نوجوانان در طی زمان دارند.

¹ Jovarini, Leme & Zanini

² Platt, Williams & Ginsburg

³ Lava, Zhou, Gao, Liu & Luo

⁴ Waite, Whittington & Creswell

بنابراین با توجه به مطالب ذکر شده و اهمیت بررسی عوامل فردی و خانوادگی مؤثر در بروز و تداوم اضطراب مدرسه به عنوان مشکلی که اگر به موقع حل نگردد، عواقب جبران ناپذیری را بر جای خواهد گذاشت و تهدیدی برای سلامت روانی کودکان و نوجوانان خواهد بود، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که آیا مهارت های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی با اضطراب مدرسه دانش آموزان متوسطه رابطه دارد؟

روش

پژوهش حاضر از نظر نوع تجزیه و تحلیل داده ها، توصیفی - همبستگی بود، زیرا به بررسی روابط بین متغیرها می پردازد. همچنین پژوهش حاضر از نظر هدف بنیادی است، زیرا نتایج آن می تواند به توسعه دانش بنیادی کمک نماید.

جامعه آماری، روش نمونه گیری و حجم نمونه

جامعه پژوهش حاضر را کلیه دانش آموزان پسر مقطع متوسطه اول (پایه های هفتم، هشتم و نهم) منطقه ۱۵ آموزش و پرورش شهر تهران در سال تحصیلی ۹۹-۹۸ تشکیل داده اند که طبق آمار رسمی اخذ شده توسط پژوهشگر از اداره آموزش و پرورش منطقه ۱۵، این تعداد برابر ۱۱۹۶۸ نفر بوده است. همچنین، بر اساس جدول مورگان و با توجه به تعداد جامعه، نمونه مورد نظر در پژوهش حاضر برابر ۳۷۵ نفر تعیین گردید که به روش نمونه گیری خوشه ای چندمرحله ای تصادفی انتخاب شدند. طبق این نوع از نمونه گیری، منطقه ۱۵ به پنج ناحیه جغرافیایی شمال، جنوب، شرق و غرب و مرکز تقسیم گردید و از هر ناحیه دو الی سه مدرسه پسرانه (جمعاً ۱۰ مدرسه) و از هر مدرسه چند کلاس (۲ الی ۳ کلاس) به صورت تصادفی در مقطع متوسطه اول انتخاب شدند و تعداد ۳۷۵ پرسش نامه توسط دانش آموزان پسر تکمیل گردید.

ابزار سنجش

در این پژوهش علاوه بر پرسش نامه مشخصات فردی آزمودنی ها، از سه پرسش نامه به شرح زیر استفاده شده است:

پرسش‌نامه اضطراب مدرسه فیلیپس (۱۹۸۷)

پرسش‌نامه اضطراب مدرسه^۱ توسط فیلیپس^۲ در سال ۱۹۸۷ تهیه و تدوین شده است. پرسش‌نامه اولیه ۷۴ ماده دارد و چهار بعد اضطراب امتحان، ترس از ابراز وجود، واکنش‌های فیزیولوژیک و فقدان اعتماد به نفس را در افراد مورد سنجش قرار می‌دهد. ابوالمعالی، درتاج، سالکی و صادق پور (۱۳۹۵) در تحقیقی تحت عنوان پایاسازی، اعتباریابی و هنجاریابی مقیاس اضطراب امتحان (مطابقت آن با فرهنگ ایرانی) تعداد سؤالات آن را به ۵۲ ماده کاهش داده‌اند. نمره گذاری به صورت بله (۳)، خیر (۲) و گاهی اوقات (۱)، می‌باشد. از جمع تمامی سؤالات، نمره کل اضطراب مدرسه به دست می‌آید که نمره بین ۵۲-۸۵ نشانگر اضطراب مدرسه کم، نمره بین ۸۵-۱۲۰ نشانگر اضطراب متوسط و نمره ۱۲۰ به بالا، نشانگر اضطراب مدرسه بالا در فرد است. همچنین در پژوهش ابوالمعالی و همکاران (۱۳۹۵) با توجه به شواهد سه گانه اعتبار صوری، ملاکی همزمان و اعتبار سازه، روایی این آزمون تأیید گردید و با استفاده از آلفای کرونباخ پایایی این ابزار برابر ۰/۸۸ گزارش شده است (خادمی و همکاران، ۱۳۹۷).

پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (۱۹۹۰)

پرسش‌نامه مهارت‌های اجتماعی^۳ دانش‌آموزان توسط گرشام و الیوت^۴ (۱۹۹۰) طراحی شده است. این مقیاس، فراوانی رفتارهای مؤثر بر رشد کفایت اجتماعی و تطابق دانش‌آموز را در خانه و مدرسه اندازه‌گیری می‌کند و دارای سه فرم ویژه والدین، معلمان و دانش‌آموزان است که در پژوهش حاضر از فرم دانش‌آموزان استفاده شده است. این پرسش‌نامه در ایران، توسط اسلامی، مظاهری، مصطفوی، عباسی و نوروزی (۱۳۹۴) بر روی دانش‌آموزان اعتباریابی شده است. این پرسش‌نامه دارای ۲۷ سؤال و ۴ مؤلفه خودکنترلی (سؤالات ۱ تا ۸)، همدلی (سؤالات ۹ تا ۱۵)، ابراز وجود (سؤالات ۱۶ تا ۲۱) و همکاری

¹ School Anxiety Questionnaire (SAQ)

² Philips

³ Social Skills Questionnaire (SSQ)

⁴ Gershom & Olivet

(سؤالات ۲۲ تا ۲۷) می باشد. نمره گذاری بر اساس طیف لیکرت و به صورت هرگز اتفاق نیفتاده=۰، بعضی وقت ها اتفاق افتاده =۱ و اغلب اتفاق می افتد =۲ است. پس از جمع ۴ خرده مؤلفه، نمره کل مهارت های اجتماعی به دست می آید که نمره بین ۰ تا ۱۸، مهارت های اجتماعی پایین، نمره بین ۱۸ تا ۳۶، مهارت های اجتماعی متوسط و نمره بالاتر از ۳۶، مهارت های اجتماعی بالا را نشان می دهد. همچنین، گرشام و الیوت (۱۹۹۰)، پایایی این مقیاس را با استفاده از روش های بازآزمایی و آلفای کرونباخ، برابر با ۰/۹۴ گزارش کرده اند. در پژوهشی که توسط شهیم (۱۳۷۸)، بر روی گروهی از کودکان عقب مانده ذهنی انجام شد، پایایی این پرسش نامه مورد بررسی قرار گرفت و ضریب آلفای کرونباخ از ۰/۷۷ تا ۰/۹۲ متغیر بوده است. در پژوهش اسلامی و همکاران (۱۳۹۴)، نیز، روایی محتوایی و صوری این پرسش نامه مناسب ارزیابی شده است و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این پرسش نامه را بالای ۰/۷۰ یعنی به میزان ۰/۸۷ برآورد نموده اند (جهانی و صوفی، ۱۳۹۷).

مقیاس رابطه والد - فرزند فاین، مورلند و اسچوبل (۱۹۸۳)

پرسش نامه رابطه والد - فرزند^۱ (که در اصطلاح به آن رابطه والد - کودک نیز گفته می شود)، با هدف ارزیابی کیفیت رابطه والدین با فرزندان توسط فاین، مورلند و اسچوبل^۲ در سال ۱۹۸۳ ساخته شده است. این پرسش نامه از ۲۴ گویه تشکیل شده است و توسط فرزندان (بالای ۱۱ سال) در مورد کیفیت ارتباطشان با پدر و مادر تکمیل می شود. مقیاس رابطه فرزند - والد، دو فرم دارد که یکی برای سنجش رابطه فرزند با مادر و دیگری برای سنجش رابطه فرزند با پدر است. هر دو فرم برای پدر و مادر یکسان است، به جز کلمات «پدر» و «مادر» که قابل تغییر است. مؤلفه های مربوط به نسخه پدر عبارتند از رابطه مطلوب با فرزند (احساسات مثبت، درگیری و آمیختگی، ارتباطات مثبت) و تعارض پدر با فرزند و مؤلفه های نسخه مادر عبارتند از رابطه مطلوب با فرزند (احساسات مثبت، دستیابی به هویت مناسب و ارتباطات مثبت) و تعارض مادر با فرزند. همچنین به جز سؤالات ۹، ۱۳ و

^۱ Parent - Child Relationship Scale (PCRS)

^۲ Fine, Moorland & Schobel

۱۴ که در دو نسخه مربوط به پدر و مادر، تعارض والدین را با فرزندان می‌سنجند، بقیه سؤالات مربوط به مؤلفه رابطه مطلوب (پدر و مادر) با فرزند می‌شوند. نمره گذاری بر اساس طیف لیکرت ۷ درجه‌ای از هرگز=۱ تا خیلی زیاد=۷ می‌باشد. از جمع سؤالات مربوط به هر خرده مقیاس، نمره مربوط به آن به دست می‌آید (درواقع دو نمره کلی برای رابطه با پدر و دو نمره کلی برای رابطه با مادر به دست می‌آید). مقیاس رابطه والد - فرزندی با ضرایب آلفای ۰/۸۹ تا ۰/۹۴ برای خرده مقیاس‌های مربوط به پدر و نیز آلفای کلی ۰/۹۶ و ضرایب آلفای ۰/۶۱ تا ۰/۹۴ برای خرده مقیاس‌های مربوط به مادر و نیز آلفای کلی ۰/۹۶، همسانی درونی عالی دارد. این ضرایب آلفا را سازندگان مقیاس با اجرای پرسش‌نامه بر ۲۴۱ دانشجو به دست آورده‌اند. همچنین، در پژوهشی که پرهیزگار (۱۳۸۱) بر روی دانش‌آموزان انجام داده است ضرایب پایانی محاسبه شده برای پرسش‌نامه فرم پدر برابر با ۰/۹۳ و برای فرم مادر ۰/۹۲ بوده است که نشان دهنده همسانی درونی مناسب این پرسش‌نامه است. همچنین این مقیاس با تمایز بین کودکان خانواده‌های طلاق و کودکان خانواده‌های سالم، روایی گروه‌های شناخته شده و روایی پیش‌بین مناسبی دارد (ساطریان و همکاران، ۱۳۹۵).

روش اجرا

جهت اجرای پژوهش و گردآوری اطلاعات، پژوهشگر پس از اخذ مجوزهای لازم، ابتدا بر اساس نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی کلیه مدارس پسرانه متوسطه اول منطقه ۱۵ شهر تهران را در نظر گرفته است. سپس بر اساس فهرست مدارس آموزش و پرورش منطقه ۱۵، تعداد ۱۰ مدرسه پسرانه (به دلیل تراکم جمعیت دانش‌آموز در منطقه ۱۵) به صورت تصادفی انتخاب شدند. نحوه انتخاب مدارس به گونه‌ای بوده است که تمامی نقاط شمالی، جنوبی، شرقی، غربی و مرکزی منطقه ۱۵ را شامل شد. پس از مشخص شدن مدارس مورد نظر و اخذ مجوزهای لازم، در هر مدرسه بنا بر تعداد جمعیت آن دو تا سه کلاس درس به صورت تصادفی انتخاب شدند تا تعداد ۳۷۵ نفر نمونه بر اساس جدول مورگان تکمیل گردید. چهار پرسش‌نامه مشخصات فردی، اضطراب مدرسه، مهارت‌های

اجتماعی و رابطه والد - فرزند (در دو نسخه پدر و مادر) در بین دانش آموزان توزیع شد و بعد از جلب همکاری، توضیحات مختصر در مورد نحوه تکمیل و اصول اخلاقی مبنی بر محرمانه ماندن پاسخها، اطلاعات جمع آوری شدند. گردآوری اطلاعات طی چند روز انجام گرفت و بعد از آن، داده های به دست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

نتایج

جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی عمل شد. در سطح توصیفی، جداول مربوط به اطلاعات جمعیت شناختی آزمودنی ها ترسیم و جهت سنجش متغیرهای پژوهش از اندازه های گرایش به مرکز (میانگین) و اندازه های پراکنده از مرکز (انحراف استاندارد)، استفاده گردید. در سطح استنباطی، جهت بررسی روابط بین متغیرها، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندمتغیری مورد استفاده قرار گرفت. ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات، نرم افزار SPSS نسخه ۲۴ بوده است.

در قسمت زیر یافته های پژوهش ارائه می گردد.

جدول ۱: شاخص های توصیفی اضطراب مدرسه، مهارت های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی دانش آموزان

دوره اول متوسطه

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	کمترین نمره	بیشترین نمره	تعداد
اضطراب مدرسه	۹۱/۰۲	۲۵/۴۴	۵۳	۱۵۰	۳۷۵
خود کنترلی	۸/۱۰	۲/۲۸	۴	۱۶	۳۷۵
ابراز وجود	۷/۸۵	۱/۹۷	۳	۱۲	۳۷۵
همدلی	۸/۶۵	۲/۶۸	۴	۱۴	۳۷۵
همکاری	۷/۵۶	۱/۶۴	۴	۱۲	۳۷۵
نمره کل مهارت های اجتماعی	۳۲/۱۷	۶/۱۴	۱۷	۵۳	۳۷۵
رابطه مطلوب پدر - فرزند	۹۸/۲۲	۲۶/۰۴	۲۳	۱۴۵	۳۷۵
تعارض پدر - فرزند	۹/۷۷	۳/۷۴	۴	۲۱	۳۷۵
رابطه مطلوب مادر - فرزند	۱۰۱/۱۸	۲۷/۳۵	۴۴	۱۴۷	۳۷۵
تعارض مادر - فرزند	۱۰/۸۷	۳/۴۷	۴	۲۱	۳۷۵

جدول ۲: بررسی نرمال بودن متغیرهای اضطراب مدرسه، مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی با استفاده از محاسبه کشیدگی و کجی (چولگی)

متغیرها	کجی (چولگی)	کشیدگی	تعداد
اضطراب مدرسه	۰/۵۸	-۰/۶۹	۳۷۵
خود کنترلی	۰/۹۷	۰/۸۲	۳۷۵
ابراز وجود	-۰/۰۶	-۰/۲۴	۳۷۵
همدلی	۰/۲۱	-۱/۱۵	۳۷۵
همکاری	۰/۶۴	۰/۱۲	۳۷۵
نمره کل مهارت‌های اجتماعی	۰/۴۱	۰/۰۴	۳۷۵
رابطه مطلوب پدر - فرزند	۰/۱۵	-۱/۱۱	۳۷۵
تعارض پدر - فرزند	۰/۷۷	-۰/۳۱	۳۷۵
رابطه مطلوب مادر - فرزند	-۰/۳۵	-۱/۰۳	۳۷۵
تعارض مادر - فرزند	۰/۶۴	-۰/۰۱	۳۷۵

در جدول ۱، شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش حاضر اعم از اضطراب مدرسه، مهارت‌های اجتماعی (مؤلفه‌های خودکنترلی، ابراز وجود، همدلی و همکاری) و ارتباط والد - فرزندی (مؤلفه‌های رابطه مطلوب پدر - فرزند، تعارض پدر - فرزند، رابطه مطلوب مادر - فرزند و تعارض مادر - فرزند) نشان داده شده است.

همچنین جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها جهت ورود به آزمون‌های پارامتریک (همبستگی پیرسون و رگرسیون) از روش بررسی میزان کجی (چولگی) و کشیدگی متغیرهای اضطراب مدرسه، مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی در جدول ۲ استفاده گردیده است. چنانچه نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، هیچ یک از متغیرهای پژوهش دارای کجی و کشیدگی قابل توجه‌ای که بتواند در نتیجه آزمون‌های آماری تأثیر بگذارد، نیستند. به عبارت دیگر، مقدار دامنه کجی و کشیدگی در دامنه ۲- تا ۲+ قرار دارد و می‌توان گفت که توزیع داده‌ها در آستانه نرمال است. بنابراین، می‌توان از آزمون‌های پارامتریک جهت سنجش داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش استفاده نمود.

در ادامه به بررسی فرضیه‌های پژوهش و تحلیل جداگانه آن‌ها پرداخته شده است.

فرضیه اول: مهارت‌های اجتماعی با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه رابطه دارد.

جدول ۳: نتایج آزمون ضرایب همبستگی بین مهارت های اجتماعی و مؤلفه های آن با اضطراب مدرسه
(n=۳۷۵)

متغیر ملاک (اضطراب مدرسه)		متغیرهای پیش بین
سطح معناداری	آزمون ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	-۰/۳۲۴	خودکنترلی
۰/۰۰۱	-۰/۴۴۲	ابراز وجود
۰/۰۰۱	-۰/۵۲۷	همدلی
۰/۰۵	-۰/۱۱۲	همکاری
۰/۰۰۱	-۰/۶۰۶	نمره کل مهارت های اجتماعی

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده گردید که در آن روابط بین متغیر مهارت های اجتماعی و مؤلفه های آن (متغیر پیش بین) با اضطراب مدرسه (متغیر ملاک) محاسبه گردید. طبق نتایج به دست آمده بیشترین همبستگی بین نمره کل مهارت های اجتماعی و اضطراب مدرسه مشاهده می شود که رابطه ای معکوس و قوی ($r=-0/606$) است و در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار می باشد ($p<0/001$). همچنین در بین مؤلفه های مهارت های اجتماعی، بیشترین همبستگی بین مؤلفه همدلی و اضطراب مدرسه مشاهده می گردد که رابطه ای معکوس و متوسط ($r=-0/527$) محسوب می شود و در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است ($p<0/001$). بعد از آن، به ترتیب مؤلفه های ابراز وجود و خودکنترلی نیز رابطه معکوس و متوسطی را با اضطراب مدرسه ($r=-0/324$ و $r=-0/442$) در سطح آلفای ۰/۰۰۱ نشان می دهند ($p<0/001$). همچنین در بین مؤلفه های مهارت های اجتماعی، همکاری نیز کمترین همبستگی را به صورت معکوس و نیرومندی ضعیف با اضطراب مدرسه ($r=-0/112$) در سطح آلفای ۰/۰۵ نشان می دهد ($p<0/05$). بنابراین با توجه به نتایج جدول همبستگی، فرضیه اول پژوهش تأیید می شود.

فرضیه دوم: ارتباط والد - فرزندی با اضطراب مدرسه دانش آموزان متوسطه رابطه دارد.

جدول ۴: نتایج آزمون ضرایب همبستگی بین ارتباط والد - فرزندی و مؤلفه‌های آن با اضطراب مدرسه

(n=۳۷۵)

متغیرهای پیش‌بین		متغیر ملاک (اضطراب مدرسه)	
رابطه مطلوب پدر- فرزند	تعارض پدر - فرزند	رابطه مطلوب مادر- فرزند	تعارض مادر - فرزند
۰/۳۶۷-	۰/۵۳۵	۰/۴۰۲-	۰/۲۰۷
سطح معناداری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱

جهت بررسی این فرضیه از روش آماری همبستگی پیرسون استفاده گردید که در آن روابط بین متغیر ارتباط والد - فرزندی و مؤلفه‌های آن (متغیر پیش‌بین) با اضطراب مدرسه (متغیر ملاک) محاسبه شده است (لازم به ذکر است که ارتباط والد - فرزندی فاقد نمره کل می‌باشد). طبق نتایج به دست آمده بیشترین همبستگی بین مؤلفه تعارض پدر - فرزند و اضطراب مدرسه مشاهده می‌شود که رابطه‌ای مثبت و متوسط ($r=0/535$) می‌باشد و در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است ($p<0/001$). بعد از آن به ترتیب مؤلفه رابطه مطلوب مادر - فرزند و مؤلفه رابطه مطلوب پدر - فرزند با اضطراب مدرسه همبستگی معکوس و متوسطی را نشان می‌دهند ($r=0/367$ و $r=-0/402$) که در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است ($p<0/001$). علاوه بر این، تعارض مادر - فرزند نیز با اضطراب مدرسه رابطه مثبت و نیرومندی ضعیفی را نشان می‌دهد ($r=0/207$) که در سطح آلفای ۰/۰۰۱ معنادار است ($p<0/001$). بنابراین با توجه به نتایج جدول همبستگی، فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود.

فرضیه سوم: مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی در پیش‌بینی اضطراب مدرسه دانش آموزان متوسطه سهم دارند.

متغیرهای مستقل	Tolerance	VIF
مهارت‌های اجتماعی،	۰/۶۸۶	۱/۴۵۷
رابطه مطلوب مادر- فرزند	۰/۸۳۶	۱/۱۹۶
تعارض مادر- فرزند	۰/۸۷۷	۱/۱۴۰
رابطه مطلوب پدر - فرزند	۰/۸۲۹	۱/۲۰۷
تعارض پدر - فرزند	۰/۷۲۵	۱/۳۸۰

جدول ۵: بررسی هم‌خطی بین متغیرهای مستقل

برای بررسی این فرضیه از رگرسیون چندمتغیری (چندگانه) استفاده شده است. قبل از ورود به این مرحله جهت بررسی مفروضه استقلال باقی مانده ها (خطاها)، بهتر است از آزمون دوربین - واتسون استفاده شود. با توجه به مقدار این آزمون که برابر $1/560$ می باشد و در فاصله $1/5$ تا $2/5$ قرار دارد، می توان گفت، پیش فرض استقلال باقی مانده ها رعایت شده است. یکی دیگر از پیش فرض های مربوط به رگرسیون بررسی هم خطی متغیرهای مستقل پژوهش است که در این راستا از روش آماری Tolerance و VIF استفاده گردید. بنابراین، با توجه به نتایج به دست آمده از جدول ۵، مقدار Tolerance (آماره تحمل) از میزان برش $0/1$ بیشتر است و میزان VIF (آماره تراکم عاملی) از مقدار برش 10 کمتر است، بنابراین بین متغیرهای مستقل رابطه هم خطی وجود ندارد. بر این اساس، با رعایت پیش فرض های فوق و همچنین نرمال بودن داده های آماری، پیوسته بودن متغیرها و وجود رابطه همبستگی بین متغیرهای پیش بین و ملاک، می توان از آزمون رگرسیون چندمتغیری استفاده نمود.

جدول ۶: خلاصه نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه متغیرهای مهارت های اجتماعی، ارتباط والد -

فرزندى با اضطراب مدرسه

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	R (ضریب همبستگی چندگانه)	(ضریب تعیین) R^2	F	سطح معناداری
رگرسیون	۱۶۴۵۴۷/۰۸۱	۵	۳۲۹۰۹/۴۸۸	۰/۷۸۴	۰/۶۱۴	۱۵۶/۶۰۰	۰/۰۰۰
باقیمانده	۷۷۵۴۵/۵۵۶	۳۶۹	۲۱۰/۱۵۱				
جمع	۲۴۲۰۹۲/۹۹۷	۳۷۴					

در جدول فوق، نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری ارائه شده است. مطابق با نتایج، رگرسیون مهارت های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندى با اضطراب مدرسه دانش آموزان متوسطه از لحاظ آماری معنادار است. به عبارت دیگر، مهارت های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندى بخشی از واریانس اضطراب مدرسه را تبیین می کنند ($F=156/600$ ، $\alpha=0.001$). این نتیجه نشان می دهد که ضرایب رگرسیون معنادار است و شواهد کافی برای تایید فرضیه

وجود دارد. همچنین با توجه به میزان R^2 (ضریب تعیین)، می‌توان گفت که مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی ۶۱/۴ درصد واریانس اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه را پیش‌بینی می‌کنند.

جدول ۷: نتایج ضرایب رگرسیون استاندارد شده جهت پیش‌بینی اضطراب مدرسه از طریق مهارت‌های

اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی

متغیرهای پیش‌بین	(ضریب استاندارد نشده) b	خطای استاندارد	(ضریب استاندارد) Beta	t	سطح معناداری
ثابت	۲۹/۶۲۷	۴/۲۸۲		۱۵/۴۵۲	۰/۰۰۰
رابطه مطلوب پدر - فرزند	-۰/۱۹۲	۰/۰۳۱	-۰/۱۶۶	-۲/۹۳۸	۰/۰۰۱
تعارض پدر - فرزند	۰/۸۹۶	۰/۲۴۵	۰/۳۸۲	۶/۶۸۹	۰/۰۰۰
رابطه مطلوب مادر - فرزند	-۰/۵۳۰	۰/۲۳۳	-۰/۲۵۳	-۵/۱۵۵	۰/۰۰۰
تعارض مادر - فرزند	۰/۰۹۸	۰/۰۲۲	۰/۰۵۱	۰/۸۹۸	۰/۳۲۱
نمره کل مهارت‌های اجتماعی	-۱/۴۸۳	۰/۱۸۱	-۰/۵۰۱	-۹/۳۶۳	۰/۰۰۰

با توجه به جدول فوق و مقدار ضریب استاندارد شده Beta در مدل ارائه شده که نشان دهنده میزان تبیین واریانس متغیرهای پیش‌بین روی ملاک است، بیشترین نقش و تبیین روی نمره اضطراب مدرسه بر عهده نمره کل مهارت‌های اجتماعی می‌باشد، به طوری که با هر واحد تغییر در واریانس نمره کل مهارت‌های اجتماعی، به اندازه ۰/۵۰۱- در واریانس نمره اضطراب مدرسه تغییر ایجاد می‌شود. بعد از آن، تعارض پدر- فرزند نیز به میزان ۰/۳۸۲ در تغییرات اضطراب مدرسه سهم دارد. همچنین رابطه مطلوب مادر - فرزند و رابطه مطلوب پدر - فرزند نیز به ترتیب به میزان ۰/۲۵۳- و ۰/۱۶۶- در پیش‌بینی اضطراب مدرسه سهم دارند. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که تعارض مادر - فرزند به طور همزمان در پیش‌بینی اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه، سهمی ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

فرضیه اول: مهارت‌های اجتماعی با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه رابطه دارد.

نتایج به دست آمده نشان می دهد که بین مهارت های اجتماعی و اضطراب مدرسه دانش آموزان متوسطه رابطه وجود دارد که بر این اساس، فرضیه اول پژوهش تأیید می شود. همچنین، مطابق با نتایج، بیشترین رابطه و همبستگی بین نمره کل مهارت های اجتماعی و اضطراب مدرسه مشاهده می شود که رابطه ای معنادار، معکوس و قوی است. در بین مؤلفه های مهارت های اجتماعی نیز بیشترین رابطه و همبستگی به صورت معنادار، معکوس و متوسط بین مؤلفه همدلی و اضطراب مدرسه مشاهده می گردد. نتایج پژوهش حاضر در این زمینه با نتایج پژوهش جهانی و صوفی (۱۳۹۷)، عبدالله زاده حسنکلو و مرادی (۱۳۹۵)، حاجی آبادی و نیوشا (۱۳۹۴)، کریسپنز و همکاران (۲۰۱۹) و پژوهش جوارینی و همکاران (۲۰۱۸) همسو و هماهنگ است.

در تبیین این روابط می توان چنین بیان کرد که دوره متوسطه اول (مقطع راهنمایی سابق) از حساس ترین دوران زندگی فرد است. تحولات مربوط به بلوغ، رشد فکری و روانی، تمایل به استقلال طلبی، تغییر در ارزش ها و تحولات جسمانی از این سن آغاز می شوند. به همین دلیل، نوجوان در این سن بسیار حساس، زودباور و تأثیرپذیر است و تجربه های قبلی از نحوه رفتار معلم، ناظم و مدیر مدرسه، محیط آموزشی و روابط با همسالان، چگونگی واکنش او نسبت به محیط تازه را تحت تأثیر خود قرار می دهند. به عبارت دیگر اضطراب مدرسه در این دوره که اغلب خود را با امتناع از رفتن به مدرسه نشان می دهد، بیشتر ناشی از عوامل موقعیتی و ناآشنایی نوجوان با محیط اجتماعی جدید است (واحدی و منصوری، ۱۳۹۴).

بنابراین نتایج به دست آمده در خصوص وجود رابطه قوی بین مهارت های اجتماعی و اضطراب مدرسه دانش آموزان پسر متوسطه، با نتایج پژوهش عبدالله زاده حسنکلو و مرادی (۱۳۹۵) و پژوهش حاجی آبادی و نیوشا (۱۳۹۴) همسو می باشد. به این معنا که برخورداری از مهارت های اجتماعی به سازگاری نوجوانان در ابعاد مختلف زندگی آنها کمک می کند و باعث می شود تا دانش آموز خود را ارزشمند بداند، با دیگران تعاملات مناسب داشته باشد، ناراحتی و ترس های خود را با دیگران در میان بگذارد و در کنار این ها، مستقل و خودمختار شود. در نهایت افزایش اعتماد به نفس و مقبولیت که در نتیجه تعامل با

افراد به دست می‌آید باعث می‌شود تا نوجوان به نقاط ضعف خود پی ببرد و به جای امتناع از شرایط استرس‌زا، روش‌های کنارآمدن و سازگاری با محیط‌های جدید اجتماعی را بیاموزد. در این میان، مهارت‌هایی مانند همدلی (که مطابق با نتایج به دست آمده، بیشترین رابطه را در بین مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی با اضطراب مدرسه دارد)، موجب افزایش ظرفیت بنیادین افراد در تنظیم روابط، حمایت از فعالیت‌های مشترک و انسجام گروهی می‌گردد. این توانایی نقشی اساسی در زندگی اجتماعی دارد، رفتارهای اجتماعی را فرا می‌خواند و انسجام گروهی را به ارمغان می‌آورد. بنابراین، همدلی به معنای دیدن دنیا از زاویه دید دیگران، توانایی عاطفی برای درک و توانایی شناختی برای فهم معنای هیجانات اشخاص دیگر است و باعث می‌گردد تا فرد در محیط‌های اجتماعی و در تعامل با دیگران دچار سوء برداشت نشود. در نتیجه افرادی که از توانایی همدلی بالایی برخوردارند، از جانب دیگران نیز همدلی بیشتری را دریافت می‌نمایند و به این ترتیب کمتر دچار اضطراب ناشی از قرار گرفتن در محیط‌های جدید اجتماعی می‌شوند.

فرضیه دوم: ارتباط والد - فرزندی با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه رابطه دارد.

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که بین ارتباط والد - فرزندی و اضطراب مدرسه دانش‌آموزان پسر متوسطه رابطه وجود دارد که بر این اساس، فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود. همچنین، مطابق با نتایج، بیشترین رابطه و همبستگی بین تعارض پدر - فرزند و اضطراب مدرسه مشاهده می‌شود که رابطه‌ای معنادار، مثبت و متوسط است. بعد از آن به ترتیب رابطه مطلوب مادر - فرزند و رابطه مطلوب پدر - فرزند نیز همبستگی معنادار، معکوس و متوسطی را با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه نشان دادند. همچنین، تعارض مادر - فرزند نیز رابطه معنادار، مثبت و ضعیفی را با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه نشان داد. نتایج پژوهش حاضر در این زمینه با نتایج پژوهش‌های خادمی و همکاران (۱۳۹۷)، عسگری و جزایری (۱۳۹۷)، عزیززی و آزاد یکتا (۱۳۹۶)، پلست و همکاران (۲۰۱۷)، لاوا و همکاران (۲۰۱۶) و ویت و همکاران (۲۰۱۴)، همسو و هماهنگ است.

در تبیین این روابط می توان چنین اظهار کرد که دوره نوجوانی، بحرانی ترین مرحله برای نوجوان و خانواده محسوب می شود، زیرا نوجوان از مرحله کودکی به سمت بزرگسالی حرکت می کند و در طی آن، با مشکلات فراوانی دست به گریبان خواهد شد. در این میان، روابط مطلوب نوجوان با والدین می تواند اثرات مثبتی همچون رشد خودمختاری، دستیابی به هویت، دلبستگی ایمن، بهزیستی روانی و مواردی از این قبیل را به ارمغان آورد و از طرف دیگر وجود تعارض، خصومت و خشم در والدین، امنیت روانی نوجوان را به خطر می اندازد و او را مستعد انواع اختلالات روان شناختی و هیجانی همچون افسردگی، اضطراب، رفتارهای انحرافی و غیره خواهد کرد. به طور کلی، والدینی که تعارضات بین آن ها زیاد است، با فرزندان خود نیز دچار تعارض می شوند. در این میان عواملی چون خشم، عدم تلاش برای درک نظرات نوجوان، سخت گیری و توقع بیش از حد والدین در رابطه با پیشرفت تحصیلی و همچنین تعارض والدین با یکدیگر در مورد شیوه های تربیتی و برخورد با نوجوان و مسائلی از این قبیل، بر ارتباط نامطلوب والد - فرزندی دامن می زند و زمینه ساز ایجاد مشکلاتی مانند اضطراب، پرخاشگری، افسردگی، افت تحصیلی، بیزاری از مدرسه و غیره در فرزندان است (چشمه، ۱۳۹۵).

با توجه به مطالب فوق، نتایج پژوهش حاضر در خصوص رابطه بیشتر تعارض پدر - فرزند (پسر) با اضطراب مدرسه، با نتایج پژوهش های عزیز و آزاد یکتا (۱۳۹۶) و پژوهش ویت و همکاران (۲۰۱۴)، همسو می باشد. به این معنا که این نوع از شیوه های فرزندپروری که به تضعیف درونی سازی اصول اخلاقی می انجامد؛ یعنی دریغ کردن محبت، اعمال قدرت، تنبیه بدنی و بی ثباتی والدین، با مشکلات روان شناختی نوجوانان رابطه دارد. همچنین از آنجا که پدران نسبت به مادران، معمولاً تمایل بیشتری به استفاده از شیوه های تربیتی خشن، خشک و غیرمنعطف به خصوص در رابطه با فرزند پسر خود دارند و اختلافات آن ها با فرزندان پسر در نوجوانی عمیق تر است؛ می توان گفت که تعارض پدر - فرزند بیشتر از تعارض مادر - فرزند بر نوجوانان پسر تاثیرگذار است و باعث افزایش مشکلاتی مانند اضطراب مدرسه، کاهش حرمت نفس، عدم توانایی در ابراز وجود، گوشه گیری، پرخاشگری و غیره می شود. درنهایت، جهت تبیین نتایج به دست آمده می توان

گفت که تعارض پدر - فرزند (پسر) به علت همانندسازی بیشتر با والد هم جنس در اوایل نوجوانی، نسبت به تعارض مادر - فرزند که معمولاً زودگذر و موقعیتی است و شدت کمتری دارد، اگر به صورت مطلوب حل نشود و به تفاهم تبدیل نگردد، اثرات مخرب‌تری را بر نوجوانان خواهد گذاشت و می‌تواند به صورت رفتارهای لجبازی مانند امتناع از رفتن به مدرسه (اضطراب مدرسه) و مخالفت با والدین بروز نماید (در واقع تا حدودی می‌توان اضطراب مدرسه را که عمدتاً با امتناع از رفتن به مدرسه مشخص می‌شود، نوعی رفتار مقابله‌ای نوجوان به دلیل تعارض با والدین و مخالفت با آن‌ها دانست). از طرف دیگر، رابطه مطلوب مادر - فرزند که نشان‌دهنده آمیختگی، ارتباطات مثبت، گرمی و صمیمیت بین مادر و فرزند است، در تمامی سنین در رشد و افزایش سلامت روانی و جسمانی فرزندان مؤثر است و موجب کاهش مشکلات اضطرابی و خلقی آن‌ها می‌شود.

فرضیه سوم: مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی در پیش‌بینی اضطراب مدرسه دانش‌آموزان متوسطه سهم دارند.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی و ارتباط والد - فرزندی در پیش‌بینی اضطراب اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه سهم دارند. اضطراب مدرسه یک حالت هیجانی نامطلوب است که با پریشانی و تشویش همراه می‌شود، تحت عوامل موقعیتی و خصیصه‌ای شکل می‌گیرد و منبع آن ترس از شکست و فقدان اعتماد به نفس است. بنابراین، اگر اضطراب مدرسه در کودکی رفع نشود، در نوجوانی و بزرگسالی ادامه می‌یابد و در نهایت به افت تحصیلی، کاهش عملکرد تحصیلی، بیزاری از مدرسه و ترک تحصیل منجر خواهد شد (کیارنی^۱، ۲۰۰۸). از طرفی دیگر، مهارت‌های اجتماعی مجموعه‌ای از رفتارهای آموخته شده و قابل قبولی است که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه مؤثر و مفیدی داشته باشد، از عکس‌العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند و بیانگر سلامت رفتاری و اجتماعی افراد است. بنابراین مجهز بودن دانش‌آموزان به ویژه نوجوانان که در مرحله حساس زندگی خود به سر می‌برند به انواع مهارت‌های اجتماعی

¹ Kearney

مانند توانایی همدلی، ابراز وجود، خود کنترلی و همکاری می تواند با افزایش اعتماد به نفس، خودکارآمدی، مقبولیت و استقلال، از اضطراب مدرسه آنها که نوعی ترس اجتماعی است، بکاهد. همچنین با توجه به اهمیت نقش خانواده به عنوان یک نظام اجتماعی با ویژگی های منحصر به خود که در آن افراد به وسیله روابط عاطفی متقابل، پایا و قوی به یکدیگر گره خورده اند و یکی از واحدهای مهم و تعیین کننده سرنوشت افراد جامعه محسوب می شود، می توان چنین بیان نمود که رفتارهای والدین، از عوامل بسیار مؤثر بر وضعیت فرزندان آنها به شمار می رود و ارتباط والد - فرزندی که بر پایه صمیمیت، گرمی، آمیختگی و ارتباطات مثبت باشد به میزان زیادی می تواند از ابتلای فرزندان به انواع اختلالات روان شناختی مانند اضطراب جلوگیری نماید و بالعکس؛ وجود خشونت، تعارض، خصم و روابط نامطلوب بین اعضای خانواده می تواند بر میزان انواع مشکلات روانی، جسمانی و اجتماعی فرزندان بیفزاید.

منابع :

- امیر فرهنگی، اکرم (۱۳۹۰). رابطه بین اضطراب مدرسه و خودکارآمدی با پیشرفت تحصیلی. پایان نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه سمنان.
- جهانی، کامبیز و صوفی، الله نظر. (۱۳۹۷). بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی و اضطراب امتحان با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر متوسطه شهر سراوان. کنفرانس ملی دست آوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روان‌شناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی و اجتماعی. چشمه، الهه (۱۳۹۵). پیش‌بینی وابستگی به اینترنت با توجه به رشد اجتماعی و رابطه والد - فرزند در نوجوانان ۱۳ تا ۱۸ سال. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد پردیس علوم تحقیقات شهر قدس.
- حاجی آبادی، مهدی و نیوشا، بهشته (۱۳۹۴). رابطه مؤلفه‌های دورن مدرسه‌ای و خودکارآمدی اجتماعی با اضطراب تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان. مجله روان‌شناسی مدرسه. ۵ (۳)، ۷۷-۵۶.
- خادمی، علی؛ علی اکبری، مینا و سلمان پور، حمزه (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین مقبولیت اجتماعی و نگرش مادر با اضطراب مدرسه دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی ناحیه ۲ شهرستان ارومیه. نشریه آموزش و ارزیابی. ۱۱ (۴۳)، ۱۱۳-۱۳۰.
- ساطوریان، سیدعباس؛ طهماسیان، کارینه و احمدی، محمدرضا (۱۳۹۵). نقش ابعاد والدگری و رابطه والد - کودک در مشکلات رفتاری درونی‌سازی شده و برونی‌سازی شده کودکان. خانواده پژوهی، ۱۲ (۴۸)، ۶۸۳-۷۰۵.
- عبداله زاده حسنکلو، علی اکبر و مرادی، کمال (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر اضطراب مدرسه و خودپنداره دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر اردبیل. کنفرانس ملی دانش و فناوری روان‌شناسی، علوم تربیتی جامعه‌شناسی ایران. تهران: مؤسسه دانش و فناوری سام ایرانیان.
- عزیزی، رامین و آزادیکتا، مهرناز (۱۳۹۶). رابطه شیوه تعامل والد - کودک با اضطراب کودکان. همایش ملی روان‌شناسی و علوم رفتاری، وابسته به دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات.

عسگری، زهرا و جزایری، رضوان السادات (۱۳۹۷). *رابطه والد - فرزند در مسیر موفقیت تحصیلی دانش آموزان دختر دبیرستانی در خانواده های مادر سرپرست: یک پژوهش کیفی*. نشریه روان شناسی خانواده، ۵ (۲)، ۱۴-۳.

کاظم زاده، محمد و عباسی، مهتاب (۱۳۹۵). *بررسی ویژگی های روان سنجی پرسش نامه جو اجتماعی - عاطفی مدرسه و رابطه آن با اضطراب مدرسه دانش آموزان راهنمایی استان کرمانشاه*. فصل نامه تحقیقات روان سنجی کودک و نوجوان، ۳ (۶)، ۷-۱۲.

نظری، ایمان و حسین پور، محمد (۱۳۹۶). *اثربخشی مهارت های اجتماعی بر عزت نفس و اضطراب دانش آموزان دختر دبیرستانی شهرستان باغملک*. مجله یافته های نو در روان شناسی اجتماعی، ۱۰ (۳۴)، ۱۱۶-۵۹.

واحدی شهرام و منصوری، پریناز (۱۳۹۴). *اثربخشی اصلاح رفتارشناختی بر کاهش رفتار امتناع از مدرسه رفتن در دانش آموزان پسر: مطالعه تک آزمودنی*. فصل نامه پژوهش های نوین روان شناختی، ۹ (۳)، ۱۹۸-۲۰۵.

Hess, j. (2014). *Anxiety Prevalence among High School Students*. Counselor Education Master's Theses.

Jovarini, N., Leme, V. B & Zanini, M. R. (2018). *Influence of Social Skills and Stressors on Academic Achievement in the Sixth -Grade*. School and Educational Psychology, 28 (3):863-878.

Kearney, C. (2008). *Helping school refusing children and their parents: A guide for school-based professionals*. Oxford University Press.

Krispenz, A, Gort, C, .Schultke, L, & Dikhauser, O. (2019). *How to Reduce Test Anxiety and Academic Procrastination through Inquiry of Cognitive Appraisals: Investigating the Role of Academic Self- Efficacy*. Frontiers in psychology, 10 (3): 1917-1930.

Lava, B., Zhou, H., GAO, X., Liu, C & Luo, L. (2016). *The Relationship between Academic Achievement and the Emotional Well-Being of Elementary School Children in China: The Moderating Role of Parent School Communication*. Front Psyche, 7(24): 948.959.

Milson, A. & Glanville, J. (2015). *Factors mediating the relationship between social skills and academic grades in a sample of students Diagnosed with learning disabilities or emotional disturbance*. Remedial and Special Education, 31(4); 241-251.

Mogoneaa, F. R. (2014). *The role of the family in building adolescents and Self-esteem*. Procedia Social and Behavioral Sciences, 12 (7): 189 -193.

Platt, R., Williams, S. R. & Ginsburg. G. S., (2017). *Stressful Life Events and Child Anxiety: Examining Parent and Child Mediators*. Child Psychology Hum Dev.47 (1): 23-34.

Waite, P., Whittington, L., Creswell. C., (2014). *Parent – Child Interaction and Adolescent Anxiety: A Systematic Review*. Journal of Experimental Psychopathology. 1 (1): 56-76.

Relationship between Social Skills and Parent-Child Relationship with Male High School Students' Anxiety

Fatemeh Sadat Mohtashami¹, Mohammad Mehdi Shariat Bagheri²

Abstract

The aim of this study was to determine the relationship between social skills and parent-child relationship with high school students' anxiety. The statistical population included all male high school students in the 15th district of Tehran in the 2020-2019 academic year, whose number was equal to 11,968. According to Morgan table, the number of samples was 375 people who were selected by multi-stage random cluster sampling. In this study, three questionnaires of Phillips School Anxiety (1987), Gershom and Olivet (1990) Social Skills and Parent-Child Relationship Fine et al. (1983) were used. After collecting the questionnaires, multivariate regression analysis was used. The results showed that the total score of social skills had the most significant, inverse and strong relationship with school anxiety and among its components, the highest correlation between empathy and school anxiety was observed in inverse and moderate. Also, the father-child conflict shows the highest relationship and correlation between the components of parent-child relationship with school anxiety in a positive and moderate way, followed by a favorable mother-child relationship with a significant inverse relationship with school anxiety. According to the results of regression analysis, the highest share of predicting school anxiety is responsible for the total score of social skills. As a result, it can be said that social skills and parent-child communication can predict high school students' anxiety.

Keywords: social skills, parent-child relationship, school anxiety

---

1- M.Sc. in Educational Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Corresponding Author: sahasa74ghiyasi@gmail.com

2- Assistant Professor, Department of Clinical-Educational Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

